

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ УЧИТЕЉСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

На седници Наставно-научног већа Факултета, одржаној 12. 7. 2013. године, изабрани смо у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације *Потрошачки начин живота и проблеми у животној средини у настави природе и друштва*, кандидаткиње мр Зорице Веиновић, асистента на Учитељском факултету у Београду.

Комисија у саставу др Вељко Банђур, редовни професор Учитељског факултета у Београду, др Слободан Јовановић, ванредни професор Биолошког факултета у Београду, др Дарко Надић, редовни професор Факултета политичких наука у Београду и др Сања Благданић, доцент Учитељског факултета у Београду, после стеченог увида у наведену дисертацију, подноси Већу следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Зорица Веиновић рођена је 1974. године у Београду. Основну школу и гимназију завршила је у Београду. На Учитељски факултет у Београду уписала се 1993. године, као студент прве генерације, а завршила га 1998. године са просечном оценом 9,35 и оценом 10 на дипломском испиту. Последипломске студије из дидактичко-методичких наука, смер методика наставе природе и друштва, завршила је успешном одбраном магистарске тезе под насловом *Настава природе и друштва у функцији одрживог развоја* 2006. године, на Учитељском факултету у Београду. Рад на докторској дисертацији под насловом *Потрошачки начин живота и проблеми у животној средини у настави природе и друштва* одобрен јој је 2008. године.

По завршеном факултету, радила је као професор разредне наставе у основној школи „Гаврило Принцип“ у Земуну. Од јуна 2000. године ради на Учитељском факултету у Београду, прво као млади истраживач – млади сарадник, у оквиру пројекта Министарства за науку и технологију Републике Србије, затим као асистент – приправник, односно, самостални стручни сарадник на предмету Практикум из природе и друштва, а од 2007. године у звању асистента за ужу научну област Методика наставе природе и друштва.

Учесник је више научних скупова и сарадник у научноистраживачким пројектима Учитељског факултета Универзитета у Београду. Аутор је више стручних и научних радова објављених у педагошким и методичким зборницима и периодици, и рецензент неколико уџбеника и приручника за учитеље. Коаутор је *Еколошко - природњачког водича - са методичким*

упутствима за учитеље (2001, 2003). Објавила је монографију *Настава природе и друштва и одрживи развој* (2007) у издању Учитељског факултета у Београду.

Докторска дисертација мр Зорице Веиновић *Потрошачки начин живота и проблеми у животној средини у настави природе и друштва* чини 259 страна основног текста, 8 страна литературе (83 библиографске јединице) и 14 страна прилога (мерни инструменти коришћени у емпиријском истраживању). Дисертација садржи и *Резиме* и *Кључне речи* на српском и енглеском језику. Основни текст структурисан је у неколико целина: Увод (стр. 14–19); Методолошки оквири истраживања (стр. 20–37); Потрошачки начин живота и проблеми у животној средини (стр. 38–68); Одрживи наспрот потрошачком начину живота: улога наставе природе и друштва (стр. 69–98); Актуелност и систематичност програма наставе природе и друштва: анализа у контексту везе између потрошачког начина живота и проблема у животној средини (стр. 99–172); Компетенције и ставови учитеља и ученика о аспектима везе између потрошачког начина живота и проблема у животној средини; анализа и интерпретација резултата истраживања (стр. 173–241) и Закључак (стр. 242–273). Осим увода и закључка, сваки од делова рашчлањен је пригодним насловима у више самосталних целина.

2. Предмет и циљ дисертације

Докторска дисертација мр Зорице Веиновић има за предмет аспекте ефикасног приступа вези између потрошачког начина живота и проблема у животној средини у настави природе и друштва. Циљ је био да се утврде и анализирају аспекти функционалности програма наставе природе и друштва и компетенције учитеља у информисању и оспособљавању ученика да самостално прикупљају, разумеју и критички интерпретирају информације из области повезаности потрошачког начина живота и проблема у животној средини, као и у развијању њихове мотивисаности и вештина за предузимање, у овом контексту, одговарајућих поступака.

Докторска дисертација има значајан допринос у области методике наставе природе и друштва, али и вредне резултате са становишта потребе за усклађивањем развојних циљева са ограничењима животне средине и важности образовања као средства за реформисање друштва у контексту одрживог развоја. Имајући у виду разарајући утицај потрошачких образаца живота савременог људског друштва на животну средину, кандидаткиња је истражила постојећу улогу, као и потенцијални допринос наставе природе и друштва у образовном систему Републике Србије у развијању компетенција за живот у одрживом друштву. У дисертацији су идентификовани кључни проблеми као препреке у ефикасној реализацији овог захтева, препознате су и елабориране могућности унапређивања наставе природе и друштва у датом контексту. Дати су предлози за успешнију интеграцију ове тематике у наставне програме природе и друштва, ефикаснију реализацију и евалуацију захтева у наставном процесу и установљени су елементи образовања и обуке учитеља, као неопходни предуслови за развијање одговарајућих компетенција и спремности ученика за живот прилагођен ограничењима животне средине. Резултати

истраживања и нека решења понуђена у дисертацији могу да допринесу осавремењивању програма наставе природе и друштва и, у складу са тим, одговарајућем научном описмењавању ученика млађег школског узраста. У дисертацији предложени начини за овладавање системом појмова из области повезаности између потрошачког начина живота и проблема у животној средини, те за развијање спремности ученика да прихвате одговорну и одрживу потрошњу имају значај и са становишта развоја ученика у целости.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У дисертацији је анализирана веза између потрошачког начина живота и проблема у животној средини, истражена улога појединца и образовања у процесу трансформације потрошачког у одрживо друштво, а потом су идентификовани и дефинисани знање, компетенције и систем вредности које би требало развијати у настави природе и друштва, код ученика млађег школског узраста као одрживих потрошача. Кандидаткиња је у виду хипотеза исказала очекивање да програми наставе природе и друштва и компетенције учитеља у великој мери не одговарају потребама развоја знања, компетенција и система вредности из области повезаности потрошачког начина живота и проблема у животној средини. У складу са тим, било је и очекивање да ученици на крају првог образовног циклуса показују селективно познавање чињеница и слабе резултате у задацима који захтевају разумевање и критичку интерпретацију информација из ове области, као и у задацима у којима се огледа применљивост њихових знања и мотивисаност за предузимање, у овом контексту, одговарајућих поступака. Хипотезе су потврђене.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Опредељеност кандидаткиње за анализу потрошачког начина живота и везе са проблемима у животној средини, као и њихово третирање у настави природе и друштва, проистекла је из вишегодишњег бављења образовањем за одрживи развој, као и могућностима и обавезом да се кључни циљеви овог концепта на квалитетан начин integriшу у наставу природе и друштва. Из тог разлога, кандидаткиња у *Уводу*, најпре, даје прегледан историјат еволуције, приказ значаја одрживог развоја и одговарајућег образовног концепта и издваја специфичне циљеве из овог контекста, који се у највећој мери односе на економску димензију одрживог развоја и њене рефлексије на животну средину. У питању су циљеви који су били предмет даљег истраживања у дисертацији, а у чијој реализацији је могуће и потребно дати допринос у настави природе и друштва. Издвајање и обраду само једног сегмента образовања за одрживи развој у докторској дисертацији, кандидаткиња је образложила аргументом да се унапређивању образовног концепта у целости може допринети третирањем његових специфичних делова, али уз обавезан интердисциплинарни приступ и свест о целини. У овом делу рада, кандидаткиња је разложила и аргументовала твдњу о потенцијалу наставе природе и друштва у развијању компетенција за живот у одрживом друштву. Утемељење за третирање ове проблематике у настави природе и друштва кандидаткиња налази и у когнитивним

могућностима деце на млађем школском узрасту. Значај одабраног проблема кандидаткиња је образложила и чињеницом да у домаћој и страној научној и стручној литератури није наишла на системски приступ са искључивим фокусом на специфичне циљеве образовања за одрживи развој које је овом приликом издвојио, у раду са децом млађег школског узраста, а посебно не на бављење њиховом ефикасном интеграцијом у наставу природе и друштва у Републици Србији.

У *Методолошким оквирима истраживања* кандидаткиња је изложила и коректно образложила методологију научно-истраживачког рада: предмет, циљ и задатке истраживања, хипотезе, методе, технике и инструменте истраживања, узорак и статистичку обраду података. У складу са циљем и задацима истраживања, кандидаткиња је користила методологију која јој је омогућила да аспекте ефикасног приступа вези између потрошачког начина живота и проблема у животној средини у настави природе и друштва сагледа из што више углова. Методом теоријске анализе релевантне научне и стручне литературе и документације, истражене су специфичности везе између потрошачког начина живота и проблема у животној средини, функција појединца и образовања као фактора у процесу трансформације потрошачког у одрживо друштво. Предмет анализе били су и програми наставе природе и друштва, у периоду од педесетих година двадесетог века до савремених, укључујући и образовне стандарде постигнућа на крају првог образовног циклуса за наставу природе и друштва. Емпиријским истраживањем додатно су испитани проблеми идентификовани анализом наставних програма и образовних стандарда и откривене су остале препреке у ефикасној реализацији захтева из овог контекста у наставном процесу. Сечен је увид у информисаност учитеља о образовању за одрживи развој и о захтевима области овог концепта којом се кандидаткиња бави у раду, у изворе из области образовања за одрживи развој које учитељи користе, као и значај који придају образовању и васпитању ученика као будућих одговорних и одрживих потрошача у оквиру наставе природе и друштва. Кандидаткиња је анализирала и постигнућа и ставове ученика у области повезаности између потрошачког начина живота и проблема у животној средини на крају првог образовног циклуса. Истраживањем је обухваћено 205 учитеља и 541 ученик на крају првог образовног циклуса. За потребе реализације истраживања, а у складу са циљем и задацима истраживања, конструисани су следећи истраживачки инструменти: *анкетни упитник* за учитеље, *тест знања* и *анкетни упитник* за ученике. Овако конципираним истраживањем и конструисаним истраживачким инструментима, кандидаткиња је, у великој мери успешно, покрила кључне аспекте ефикасног приступа вези између потрошачког начина живота и проблема у животној средини у настави природе и друштва. Имајући све ово у виду, Комисија је закључила да је изабрана и примењена методологија примерена утврђеном проблему и постављеном циљу и задацима истраживања.

Резултате, до којих је дошла методом теоријске анализе научне и стручне литературе и документације, кандидаткиња је изложила у поглављима од другог до четвртог. Том приликом испољила је солидно познавање проблема којим се бави, оспособљеност за критичку анализу литературе, смисао за уочавање оног што је битно, као и самосталност при закључивању. У поглављу

Потрошачки начин живота и проблеми у животној средини истражени су кључни аспекти теме докторске дисертације. У питању су: зависност и међусобна повезаност људског друштва и животне средине, озбиљност и комплексност проблема у животној средини и потрошња и потрошачки начин живота. Размотрене су специфичности везе између потрошачког начина живота и проблема у животној средини, односно, одлике потрошачког начина живота као препреке помирењу развојних циљева са ограничењима животне средине. Предмет анализе била је и функција појединца и образовања као фактора у процесу трансформације потрошачког у одрживо друштво. У делу рада под називом *Одрживи наспрот потрошачком начину живота: улога наставе природе и друштва* кандидаткиња је сагледала потребу и могућности да настава природе и друштва подстиче ученике млађег школског узраста на одговорну и одрживу потрошњу. Проблем је размотрен најпре из угла важности саме теме и обавеза њене имплементације у образовни систем на свим нивоима, која проистиче из међународних и националних докумената. Сагледан је и из угла потенцијала наставе природе и друштва, који се огледа у интердисциплинарном карактеру садржаја и захтеву за научним описмењавањем ученика, а, у вези са тим, и из угла обавезе да се, приликом израде наставних планова и програма, поштују педагошки принципи савремености и научности. У промишљању о проблему, кандидаткиња је водила рачуна и о когнитивним карактеристикама ученика на узрасту од седам до једанаест година, са којима се ова настава реализује. Посебан допринос овог дела дисертације чине предлог и анализа холистичког приступа вези између потрошачког начина живота и проблема у животној средини у настави природе и друштва. Приступ је проблематизован са аспеката проучавања саме теме, приступа личности ученика и осмишљавања наставног процеса. Том приликом, издвојене су и детаљно разрађене категорије знања, компетенција и вредности из области повезаности између потрошачког начина живота и проблема у животној средини, које је потребно и могуће развијати у настави природе и друштва. У питању су категорије о зависности човека од природе, проблемима у животној средини и њиховим последицама, узроцима или везама између потрошње и проблема у животној средини и мерама у домену потрошачких поступака за њихово решавање и превенцију. Систем категорија био је основа за реализацију анализе наставних програма и емпиријског истраживања, као и тумачење резултата истих. У поглављу *Актуелност и систематичност програма наставе природе и друштва: анализа у контексту везе између потрошачког начина живота и проблема у животној средини* предмет анализе били су програми наставе природе и друштва, у периоду од педесетих година двадесетог века до савремених. Анализа програма, који су претходили савременим, показала је да је, у одређеном временском размаку, настава природе и друштва подстицала одржавање увреженог односа науке, технологије и друштва према природи и месту човека у њој (у периоду актуелног антропоцентризма) и да је та веза у одређеном тренутку (спознаје потребе за бригом о животној средини) ослабила, а потенцијал остао слабо искоришћен. Кандидаткиња је закључила да су се оба наведена аспекта актуелизације тадашњих програма повратно рефлектовала на друштво, науку и технологију и стање у животној средини. Анализа савремених програма показала је да они јесу, у већој мери, одговорили на захтеве актуелности у

контексту теме докторске дисертације, као и на потребу за научним описмењавањем ученика, која, између осталог, подразумева развој компетенција за живот у одрживом друштву. Ипак, кандидаткиња је извела закључак да су захтеви из области везе између потрошачког начина живота и проблема у животној средини морали да буду ефикасније интегрисани. Учени су њихово селективно присуство, недовољна конкретност програмских задатака, садржаја и упутстава за реализацију којима су обухваћени, као и недовољно систематичан распоред и умреженост у свим сегментима програма, хоризонтално и вертикално. Кандидаткиња је указала и на то да су се наведени недостаци програма рефлектовали и на образовне стандарде постигнућа на крају првог образовног циклуса за наставу природе и друштва, као и на чињеницу да у образовним стандардима за област природе и друштва недостају чак и неки од елемената ове области који јесу заступљени у програмима. Оправдан је и закључак да искључива усмереност стандарда на знање, разумевање и примену знања не доприноси ефикасној реализацији захтева из ове области.

У поглављу *Компетенције и ставови учитеља и ученика о аспектима везе између потрошачког начина живота и проблема у животној средини: анализа и интерпретација резултата истраживања* изнети су резултати емпиријског истраживања. Анкета намењена учитељима показала је њихову недовољну информисаност о специфичним захтевима из области економске димензије одрживог развоја и њених рефлексија на животну средину, као и о концепту образовања за одрживи развој, генерално. Кандидаткиња је открила и да учитељи слабо препознају програмске задатке наставе природе и друштва, који садрже захтеве из области овог образовног концепта, што је показатељ њихове слабе информисаности, као и уопштености великог броја захтева у програмима наставе природе и друштва. Истраживање је показало и да учитељи имају проблем са доступношћу литературе о тематици која је предмет докторске дисертације, те да се, у припремању за реализацију циљева и задатака из области образовања за одрживи развој у настави природе и друштва, ослањају претежно на наставне програме и уџбенике за децу. Резултати тестирања и анкетања ученика на крају првог образовног циклуса били су још један показатељ квалитета програма наставе природе и друштва, као и компетентности учитеља у контексту теме ове докторске дисертације. Ученици су показали слабости на питањима у тесту знања, која су се односила на познавање чињеница, разумевање и применљива знања из области повезаности потрошачког начина живота и проблема у животној средини. Наведене слабости одразиле су се и на вредносне оријентације ученика, одговорност и одрживост њихових потрошачких поступака у свакодневном животу, испитане анкетним упитником.

У *Закључку* су обједињени резултати спроведеног истраживања. Резимирани су разлози, теоријске поставке за увођење захтева из области повезаности потрошачког начина живота и проблема у животној средини у наставу природе и друштва, као и резултати анализе програма наставе природе и друштва који су показали да њихова функционалност са становишта потребе за реализацијом циљева и задатака из ове специфичне области образовања за одрживи развој није примерена њиховим могућностима. Сумирани су резултати емпиријског истраживања који су потврдили проблеме идентификоване

анализом наставних програма и открили остале препреке у ефикасној реализацији захтева из овог контекста у наставном процесу. Посебан допринос овог поглавља представљају предлози за унапређивање наставе природе и друштва у контексту ефикасног приступа вези између потрошачког начина живота и проблема у животној средини. У питању је предлог модела реализације захтева из ове области по разредима у оквиру наставе природе и друштва, уз сугестије за успешну интеграцију у наставне програме. Кандидаткиња је изнела предлоге за операционализацију задатака предмета за сваки разред, исхода који се очекују на крају сваког разреда и образовних стандарда за крај првог образовног циклуса, као и предлоге за формулисање садржаја и напомена за реализацију програма. У том процесу, уважила је постојеће програме, са незнатним одступањима и уз покушај превазилажења неких од идентификованих недостатака, као што су недовољна прецизност захтева, слаба умреженост и систематичност у хоризонталном и вертикалном распореду захтева у свим сегментима програма. У основи свих решења налази се, раније у раду образложен, холистички приступ: почев од избора елемената теме докторске дисертације, по категоријама које су у раду елабориране, преко њиховог интегрисања у све делове програма наставе природе и друштва на свим нивоима и у стандарде постигнућа на крају првог образовног циклуса обавезног образовања и васпитања за предмет *Природа и друштво*, до уважавања у свим сегментима образовног процеса (од планирања преко реализације до евалуирања) и усмерености захтева из ове области на све аспекте личности ученика. Кандидаткиња је установила и елементе образовања и обуке учитеља, као неопходне предуслове за развијање одговарајућих компетенција и спремности ученика да прихвате начин живота прилагођен ограничењима животне средине. На крају овог поглавља, а у складу са резултатима спроведеног истраживања, кандидаткиња је отворила нове теме за даље проучавање приступа повезаности између потрошачког начина живота и проблема у животној средини у настави природе и друштва.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Не постоје истраживања усмерена на ефикасну интеграцију специфичних циљева образовања за одрживи развој, које је кандидаткиња у дисертацији издвојила, у наставу природе и друштва у оквиру образовног система у Републици Србији. Докторска дисертација има значајан допринос у области методике наставе природе и друштва, али и вредне резултате са становишта потребе за усклађивањем развојних циљева са ограничењима животне средине и важности образовања као средства за реформисање друштва у контексту одрживог развоја. Научни допринос дисертације огледа се у критичком сагледавању улоге наставе природе и друштва у информисању и оспособљавању ученика да самостално прикупљају, разумеју и критички интерпретирају информације из области повезаности потрошачког начина живота и проблема у животној средини, као и у развијању њихове мотивисаности и вештина за предузимање, у овом контексту, одговарајућих поступака. Идентификовани су и компетентно протумачени кључни проблеми као препреке у том процесу, што представља полазиште за унапређивање

приступа вези између потрошачког начина живота и проблема у животној средини у настави природе и друштва. Анализа и промишљање о проблему резултирали су издвајањем и детаљном разрадом система категорија знања, компетенција и вредности из области повезаности између потрошачког начина живота и проблема у животној средини, које је, према мишљењу кандидаткиње, потребно и могуће развијати у настави природе и друштва. Посебан допринос има предложени модел реализације наведених захтева по разредима у оквиру наставе природе и друштва, уз сугестије за успешну интеграцију у наставне програме. Установљени су и елементи образовања и обуке учитеља, као неопходних предуслова за развијање одговарајућих компетенција и спремности ученика да прихвате начин живота прилагођен ограничењима животне средине. Предлози су произашли из теоријских сазнања и емпиријских налаза до којих се дошло овом дисертацијом.

6. Закључак

Докторска дисертације мр Зорице Веиновић *Потрошачки начин живота и проблеми у животној средини у настави природе и друштва* у потпуности је усклађена са одобреном пријавом ове теме. Дисертација представља оригиналан и вредан допринос дидактичко-методичкој науци, посебно методици наставе природе и друштва. То је самостално научно дело о кључним аспектима ефикасног приступа вези између потрошачког начина живота и проблема у животној средини у настави природе и друштва. Кандидаткиња је испољила смисао за одабир проблема, избор и примену методологије и техника научно-истраживачког рада, као и анализу онога што је најбитније са становишта предмета истраживања. Дисертација је писана систематично, прегледно и јасно. Критички анализирајући актуелну и научно релевантну литературу и документацију, као и показујући оспособљеност за емпиријско истраживање и умешност у интерпретацији већине истраживачких резултата, кандидаткиња је целовито осветлила одабрани проблем. Наравно, у раду има и питања која захтевају потпунију елаборацију и додатна објашњења, али појединачне примедбе и сугестије чланови Комисије ће изнети на одбрани.

На основу свега реченог, Комисија сматра да докторска дисертације *Потрошачки начин живота и проблеми у животној средини у настави природе и друштва*, мр Зорице Веиновић, асистента на Учитељском факултету Универзитета у Београду, испуњава услове који се овој врсти радова постављају и предлаже Наставно-научном већу Факултета да је прихвати и одобри њену јавну одбрану пред истом Комисијом.

У Београду, 19. 8. 2013. године

Комисија:

др Вељко Банђур, ментор, редовни професор на
предмету Методика наставе природе и друштва,
Универзитет у Београду, Учитељски факултет

др Слободан Јовановић, ванредни професор на
Екологији, биогеографији и заштити животне
средине, Универзитет у Београду, Биолошки
факултет

др Дарко Надић, редовни професор на предмету
Социјална екологија, Универзитет у Београду,
Факултет политичких наука

др Сања Благданић, доцент на предмету Методика
наставе природе и друштва, Универзитет у
Београду, Учитељски факултет